

APPUNA KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Appuna församling
Mjölby kommun
Linköpings stift
Östergötlands län
2005*

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

APPUNA KYRKOÅRD

*Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering
Appuna församling
Mjölby kommun
Linköpings stift
Östergötlands län*

Innehåll

Inledning	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Översiktskarta	5
Appuna kyrkogård	6
Kyrkogårdens omgivning	6
Utdrag ur häradskartan	6
Appuna kyrka	7
Kyrkogårdens historik	9
Beskrivning av kyrkogården	13
Översiktlig beskrivning av växtlighet mm-Karta	15
Källor och litteratur	18
Bilagor	19
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	19
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse, karta	20
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse, lista	21
Fotografier	22

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och de här platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m m och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom den del av stiftet som ligger inom Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2002. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården.
- att ge ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och ett underlag för vård- och underhållsplaner.
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att ge ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen.) Begravningslagen (SFS 1990:1144) säger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare

säger lagen: ”Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen.

Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, om en familj, om stilhistoria och om begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån olika grunder bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande, t ex material och konstnärlig utformning eller ett lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

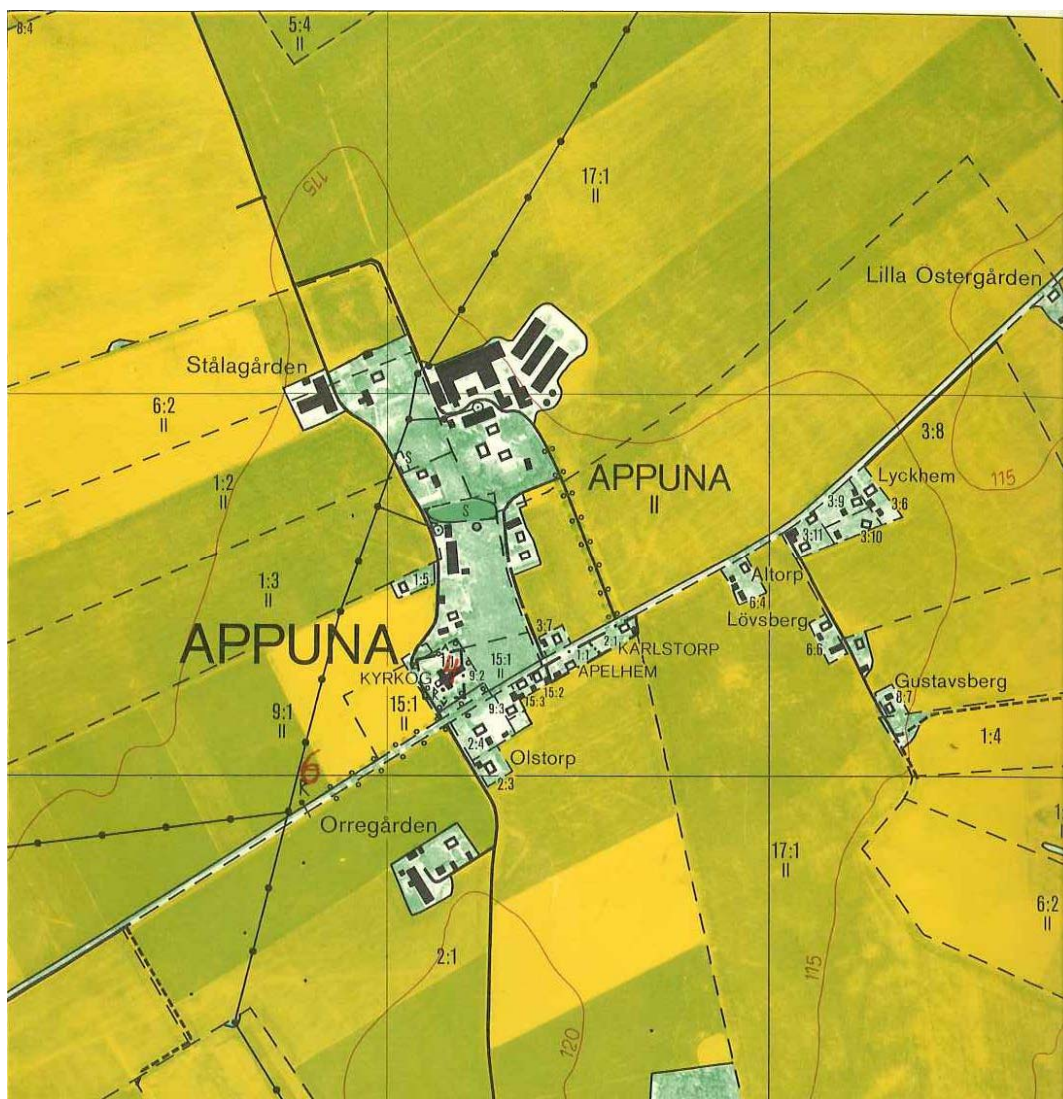
Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Kalmar, Östergötland och Jönköping samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och i övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm.

Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygdslitteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav ett antal bilder presenteras i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Olle Hörfors, Östergötlands läns museum 2005. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

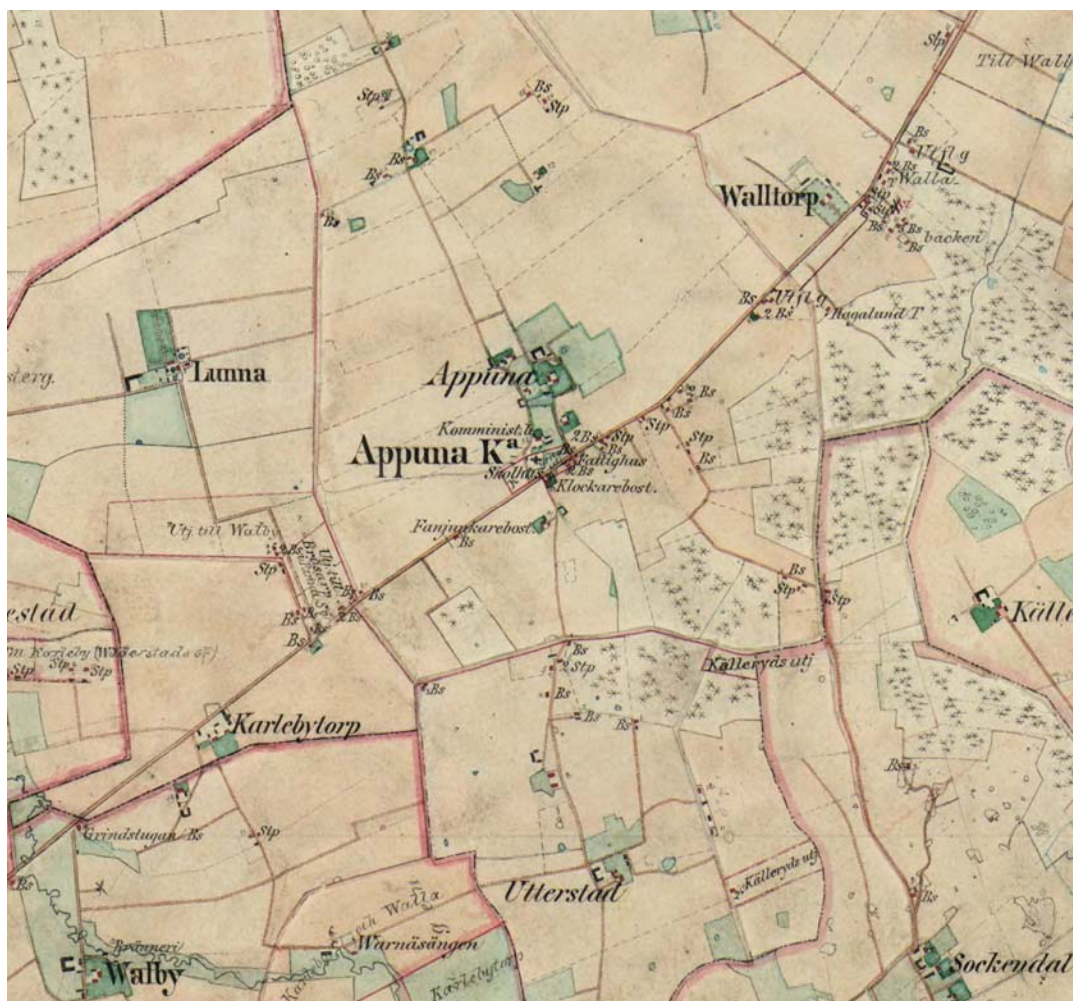

Utsnitt ur ekonomiska kartans blad 085 30 Hogstad. med kyrkogården i mitten. Landskapet är utpräglad slättbygd och förutom åker och gårdslägen finns endast små spridda impediment med grus eller berg. I denna typ av landskap är bebyggelsen mycket gammal, men fornlämningarna få och i allmänhet sedan länge överplöjda vilket fallet också är i Appuna där få fornlämningar är kända.

APPUNA KYRKOGRÅRD

Appuna är en medeltida socken och omnämns 1290 som *Apundha*. Naturgeografiskt hör socknen till det område som kallas vadstenaslätten och jordbruk har varit huvudnäringen. Bebyggelsen består av halvstora gårdar, där gårdarna i Appuna by tillhör de större. I socknen har det funnits ett säteri; Lunna. Vägen mellan Skänninge och Väderstad passerar rakt igenom socknen och förbi kyrkan.

Kyrkogårdens omgivning

Appuna på häradskartan från 1870-talet. Kyrkogården ligger utefter vägen mellan Skänninge och Väderstad och har samma utsträckning som idag.

Kyrkogården ligger idag i en mindre bybildning längs med vägen Skänninge-Väderstad. I väster finns ett öppet jordbrukslandskap liksom i norr. I nordöst ligger ett mindre jordbruk (Komministergården), en av de få gårdar som återstår av Appuna by efter laga skiftet. I öster finns öppen jordbruksmark och i söder parkering, landsväg och på andra sidan denna den gamla skolan och en del småskalig bybebyggelse.

Appuna kyrka

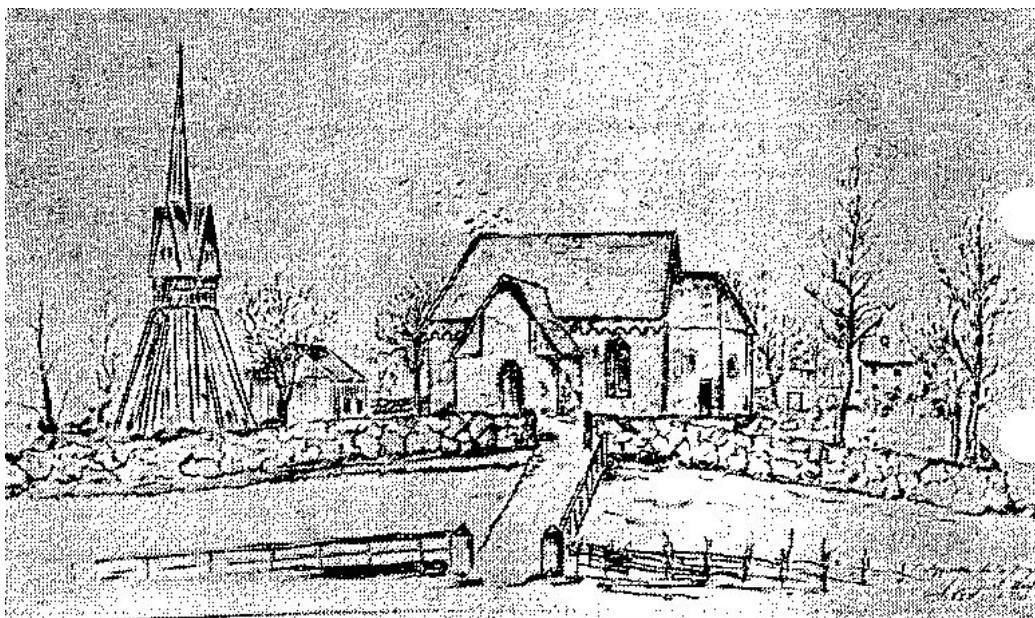
Appuna är en medeltida socken och den äldsta kända kyrkan var uppförd av sten på 1100-talet. Den revs i samband med att en ny kyrka uppfördes 1887. Den nya kyrkan uppfördes av sten med ett rektangulärt långhus med ett flersidigt korutsprång i öster, sakristia i norr och ett torn i väster. Exteriören, som är mycket välbevarad, präglas av för tiden typiska inslag av nygotik och medeltidsromantik. Fasaderna är putsade och avfärgade i vitt och sadeltaket är belagt med kopparplåt. Huvudingången är via tornet i väster, men en ingång finns även centralt placerad på sydfasaden. Kyrkan har även interiört behållit sin ursprungliga karaktär med originalinredning samt rikt dekorerade målningar på väggar och valv.

Appuna kyrka

Kyrkan som helhet utgör en god representant för den under 1800-talets senare del så vanliga kyrkotypen med nygotiska och nyromanska inslag. Kyrkan är exteriört i det närmaste intakt sedan uppförandet med bl a ekdörrar och gjutjärnsfönster. Även interiören har behållit sin ursprungliga karaktär med måleri, snickerier, fast inredning samt inventarier. Interiören med den välbevarade målningsdekoren hör till de förnämsta från tiden, inte bara i landskapet utan också nationellt sett. Från den rivna kyrkan finns en del inventarier bevarade, som t ex predikstol, altarring, dopfunt och gravhällar. Dessa föremål är i sig kulturhistoriskt värdefulla, men visar också på en lång historisk kontinuitet och samband med den medeltida sockenkyrkan.

Ett flertal avbildningar av Appuna gamla kyrka finns bevarade. Bland annat har både Brenner och Koch tecknat av den på 1600-talet respektive under tidigt 1800-tal. På Brenners teckning har kyrkan fortfarande sitt smäckra torn i behåll. Från 1800-talets början finns också en teckning av Ihrfors.

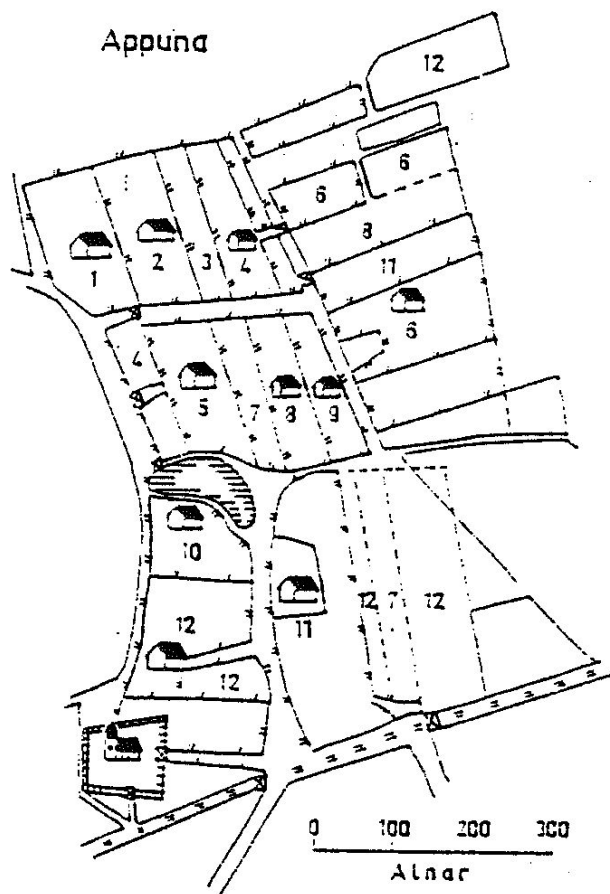

Appuna medeltida kyrka och kyrkogård tecknad av Johan Westrell 1880. Klockstapeln står på den plats där idag tornet på den nya kyrkan finns. Rester av den kraftiga bogårdsmuren söder om kyrkan påträffades vid en arkeologisk förundersökning 1995 (Skoglund 1996).

Kyrkogårdens historik

Uppgifter om kyrkogårdens historik har i huvudsak hämtats från Östergötlands läns museums topografiska arkiv och bibliotek. Uppgifter om äldre lantmäterikartor är hämtade från Lantmäteriets websida.

Det kan antas att kyrkogården växte fram kring den första medeltida kyrkan i Appuna under den första kristna tiden. Om denna finns dock ingen information eller gravvårdar bevarade. De äldsta uppgifterna kommer istället från kartor och bevarade gravmonument från 1600-talets slut.

På en arealavmätning från 1694 finns kyrkan och kyrkogården markerade i byns sydvästra del. Gård 12 är Komministergården, en av ett fåtal av gårdarna som ligger kvar i ursprungligt läge. Kyrkogården är aningen oregelbundet formad med kyrkan på vanligt medeltida vis förskjuten mot norr. Runt anläggningen har en kraftig bogårdsmur markerats (karta efter Skoglund 1996).

De äldre gravstenarna kring Appuna kyrka har inventerats och ritats av Sune Ljungstedt (en kopia av denna inventering ligger som bilaga till denna rapport). I inventeringen ingår två bevarade gravhällar i vapenhuset, den ena över Johan Walter i Lunda, död 1659, och den andra över Håkan Jönson och Anna Carlsdoter, daterad 1689. Ljungstedt påpekar också att det i det nuvarande golvet i vapenhuset ingår fragment av ännu fler gravvårdar av samma typ.

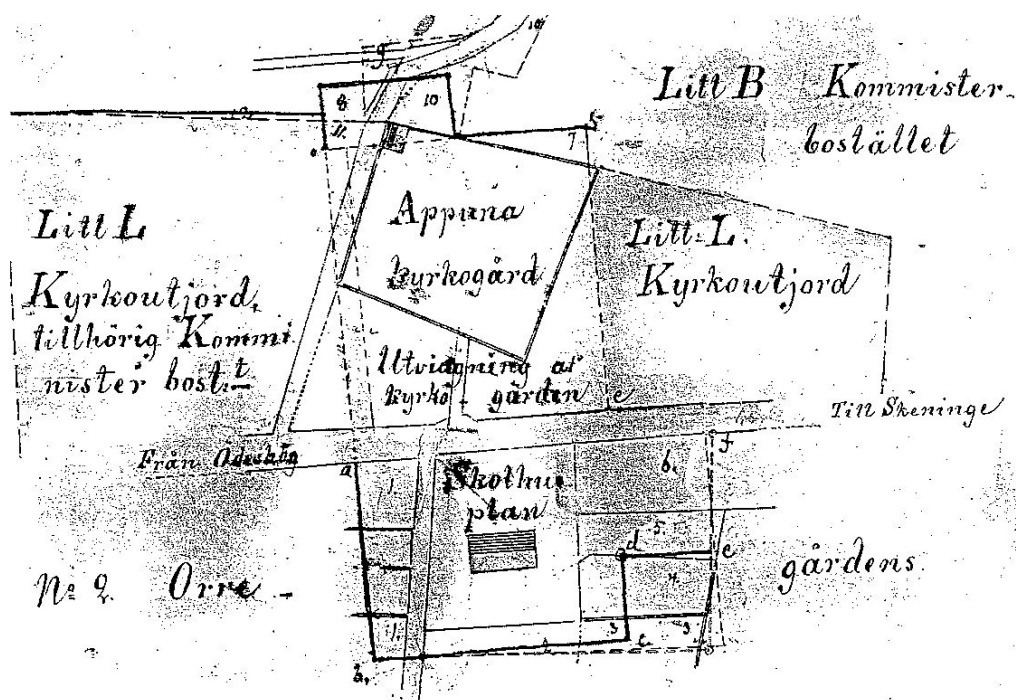
Äldst av de gravvårdar som finns på kyrkogården är en sönderslagen gravhäll som idag saknar läslig text, den är från tiden kring 1700 och torde i likhet med de som finns i vapenhuset ursprungligen ha legat i den gamla kyrkans golv.

Gravvården över Riksdagsmannen och Nämndemannen Per Anderson i Appuna är fullt läslig än idag trots att den restes 1743.

En särställning intar gravvården över riksdagsmannen Per Anderson i Appuna, död 1743, som nu står rest vid kyrkans kor.

Kyrkogården äger också flera vårdar från 1800-talet som ursprungligen måste ha stått på den gamla kyrkogården. Några av dessa är undanställda i en liten grupp vid norra grinden, men en står på vad som möjligen kan vara ursprunglig plats. Den är i så fall den äldsta vårdan på plats i Appuna. Den är rest över Landthushållaren Gustaf Friberg, död 1851.

1884 kom förslag om att ändra den gamla kyrkogården till sin nuvarande form. Av kartan från samma år framgår att den gamla kyrkogården (Appuna kyrkogård) låg snett i förhållande till dagens kyrkogård (streckad linje, utvidgning av kyrkogården). Också vägen från Komministerbostället fick ändrad sträckning.

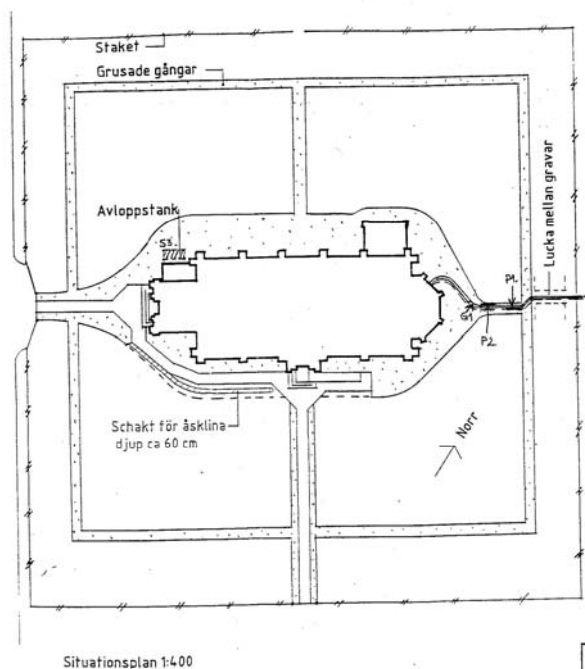
Kyrkogården omgärdas idag av ett smidesjärnsstaket samt en trädkrans. Staketet är samtida med kyrkan och skall, enligt uppgift, ha uppsatts av smeden Otto Andersson. Ingångar finns i söder och väster med svartmålade grindar av smitt järn.

På kyrkogården står idag sju vårdar från det sena 1800-talet kvar på sina ursprungliga platser utmed kyrkogårdens utkant. 1929 genomfördes en restaurering över de äldre museivårdarna, denna innefattade rengöring och uppmålning. I en artikel ur Östgöta Correspondenten (2/9 1929) redogörs för detta arbete och där särskilt värdet av vårdarna över komminister Kraft och hans hustru framhålls.

År 1948 restes en runsten i vinkeln mellan tornmuren och kyrkans västgavel. Runstenen återfanns när den medeltida kyrkan revs 1886 inmurad i sakristieväggen med skriftsidan inåt. Den hade före uppsättande vid nya kyrkan varit placerad i Appuna prästgårds trädgård. Den har texten tufi karthi uth thansi håtir tulisuast eller Tove gjorde detta märke efter Ture? sin son.

1966 genomfördes vad man kallade en uppsnygning av kyrkogården. Ett förslag lades av entreprenören Stellan Jonzon i Vadstena och antogs av kyrkorådet. Arbetet innebar att en upprustning och nymålning av järnstaketet gjordes och att häcken intill staketet planterades. På alla grusgravar planterades gräsmatta. Samtidigt anlades nya gravplatser inne på kyrkogården genom att de vinkelställda rygghäckarna tillkom och platser ordnades utmed dessa.

I förslaget ingick också att man tog bort de träd som ansågs skugga kyrkans framsida och ersatte dem med nuvarande buskar och rosenrabatt.

I samband med restaurering och VA-arbeten på kyrkogården 1995 utfördes schaktövervakning och en arkeologisk förundersökning på kyrkogården under ledning av Marie Skoglund (numera Olsén), Östergötlands länsmuseum.

Öster om kyrkväggen framkom lämningar av den medeltida kyrkans bogårdsmur. Muren bestod av sten i olika storlek sammanfogad med kalkbruk. Muren var 1,2 m bred och den bevarade höjden över 1 m.

I schaktet norr om tornet påträffades 4 intakta äldre men odaterade gravar dokumenterades och togs bort. Undersökningen är publicerad i boken kyrkoarkeologi i Östergötland 1996.

Beslut om att anlägga en minneslund fattades 1999 och tillstånd lämnades av länsstyrelsen.

BESKRIVNING AV KYRKOGÅRDEN

Kyrkogården är liten och innehåller ett enda gravkvarter med lite över hundra bevarade gravvårdar. Utbredningen är kvadratisk.

Allmän karaktär

Appuna kyrkogård är en relativt liten landsbygdskyrkogård helt präglad av omändringen 1887. Anläggningen flyttades och anpassades till väderstrecken. Den är rektangulär och präglas främst av omgärdningen med gjutjärnsstaket med vassa spjutspetsar, trädkrans och häck. Gravvårdarna är arrangerade i geometriska mönster utifrån indelande häcksystem.

Omgärdning

Kyrkogården har samma omgärdning på alla sidor.

Ytterst finns ett två m högt gjutjärnsstaket på en låg stensockel. Staketets spjälor avslutas i vassa spjutspetsar. Innanför detta finns en trädkrans av jämgamla lindar, 8 stycken på varje sida och 1 oxbärshäck som är ca 0,8 m hög.

Runt hela kyrkogården löper ett gjutjärnsstaket avslutat med vassa spjutspetsar. Staketet står på en låg sockel.

Ingångar

Kyrkogården har tre ingångar.

Framför kyrkans huvudingång i väster finns en dubbelgrind av gjutjärn med smidda ornament i en båge över de vanliga staketspjälorna.

På norra sidan finns en enklare öppning som består i att en sektion av staketet helt enkelt fått gångjärn och kan öppnas.

Slutligen finns en kopia av den västra grinden också på södra sidan mitt för sydportalen. Denna vetter också mot parkeringen och fungerar därför som huvudgrind idag.

Vegetation

Förutom det som redan beskrivits i kapitlet om omgärdningen finns häcksystem inne på kyrkogården.

På den nordvästra fjärdedelen består detta av en vinkelställd smal och 0,5 m hög tuja som följer gräsmattans ytterkant samt en perennhäck i östvästlig riktning i södra änden av samma gräsmatta.

I nordöst finns samma vinkelställda tuja och innanför denna samma perenn som avbryts av minneslundan i nordöstra hörnet.

På södra delen av kyrkogården finns på båda halvorna samma vinkelställda tuja samt 2 0,8 m höga spireor som flankerar sydportalen.

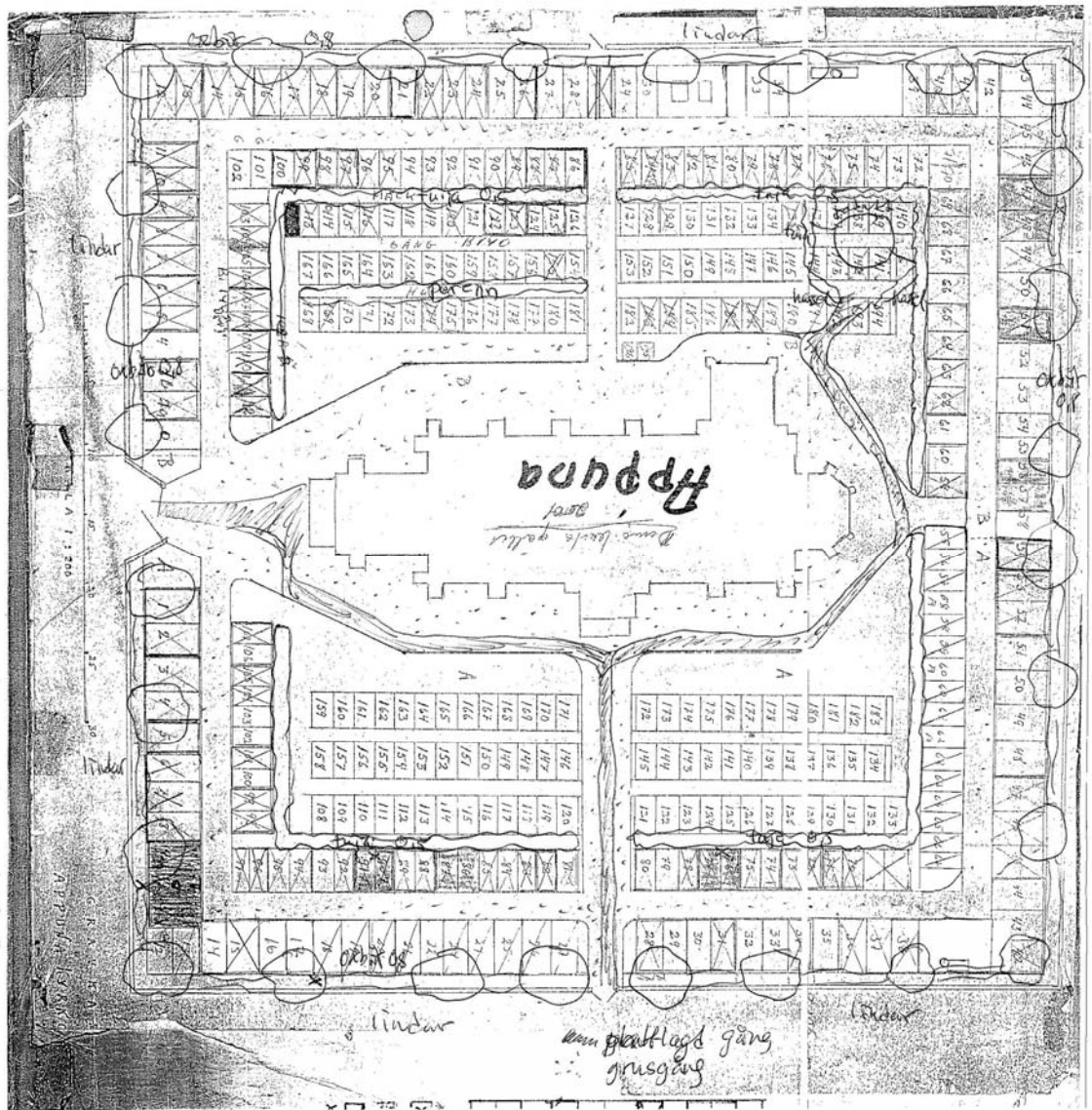
Gångsystem

Gångsystemen består dels av naturgrus dels av trädgårdsplattor. Grusgångarna är regelbundet anlagda så att en gång följer kyrkogårdens utsida lämnande en gravrad utanför och en gång går från vardera ingång i väster respektive söder in till varsin port. Dessutom löper en gång från kyrkans norra mittpunkt ut till den kringgående gången. Området runt kyrkan är också grusat.

Gångarna av trädgårdsplattor löper från västra och södra ingången fram till kyrkan infällda i grusgångarna. Den västra plattgången viker av och går söder om kyrkan i grusgångens södra utkant, rundar kyrkan och leder fram till minneslundan.

Gravvårdstyper

Kyrkogården är relativt glest belagd med vårdar från 1854-2005. Kvar på ursprunglig plats finns sju vårdar från sent 1800-tal. De flesta av dessa tillhör de höga smala vårdar som dominerar kyrkogårdens utkanter och är resta över hemmansägare i socknen.

Appuna kyrkogård, vegetation och gångar.

Grusgångarna är markerade med prickar. De delar av gångarna som är lagda med trädgårdsplass är markerade med hel skraffering.

Ytterligare fyra 1800-talsvårdar tillhör de undanställda vårdarna. Dessa utgörs av tre steleformade vårdar från mitten av seklet som tyvärr alla är mycket svårlästa idag. Den fjärde är ett gjutjärnskors.

Kyrkogården har haft en tydlig ståndsuppdelning med en tydlig markering av utkanterna där höga smala vårdar, oftast av svart granit, dominerar. Förutom 1800-talsvårdarna finns ett flertal från tidigt 1900-tal här. En del luckor där yngre vårdar kompletterar finns.

I det inre finns rester efter en allmän linje i den nordöstra delen av kyrkogården. Vårdarna i det inre står idag glest och de domineras helt av modernare låga breda vårdar. Enda undantaget är två bevarade linjevårdar och ett modernt gjutet järnkors.

Titlar på vårdar förekommer i 27 fall. De lantliga titlarna dominerar men inte så stort som kanske förväntat. Hemmansägare/lantbrukare förekommer 7 gånger och rusthållare 1. De lokala förtroendemännen är relativt många, bland dessa finns 1 riksdagsman, 1 kommunalordförande, 1 nämndeman, 1 häradsdomare och 4 kyrkvårdar. Bland kyrkans folk finns 3 kyrkvaktmästare och 1 kantor.

De mera udda titlarna som bara förekommer 1 gång vardera är smidesmästaren, handlanden, skräddaremästaren, trotjänarinnan, järnvägstjänstemannen och demoiselle.

Minneslund

Minneslunden är anlagd i kyrkogårdens nordöstra hörn och ramar in i nord och öst av den vinkelställda tujahäcken. Denna kompletteras i väster av ytterligare en nordsydlig sträckning av tuja. Mot söder står två häckar av hassel som är 0,5 m höga.

Mitten av lunden utgörs av en rund gräsmatta med grus runt i söder och blomrabatter i norr. I väster står en parkbänk av vitt gjutjärn.

Minneslunden har en portal av lättmetall på vilken klängväxter har fästs.

Byggnader

Utanför norra staketet står ett enklare rödfärgat panelat garage med svartmålade portar och vitmålade detaljer. Taket är av tvåkupigt tegel. Intill står en friggebod, likaledes rödfärgad och panelad med vita detaljer och svart dörr under tegeltak. Denna rymmer personalutrymme.

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

På Appuna kyrkogård utgör kyrka och kyrkogård en helhetsmiljö från sent 1800-tal. Till kyrkbyggnaden kommer kyrkogården med omgivande gjutjärnsstaket, trädkrans och häckar som alla är en del av det sena 1800-talets parkideal. Den välbevarade helheten är av mycket högt kulturhistoriskt värde.

Bland gravvårdarna finns ett relativt stort antal av den första generationens sockenbor som begravdes på den nya kyrkogården representerade på ursprunglig plats. Dessa gravvårdar utgörs dels av kalkstensvårdar men också av höga smala vårdar placerade utmed kyrkogårdens utkanter.

Dessa utgör också en viktig del i den ursprungliga miljön. Ytterligare ett antal äldre vårdar står utmed nordmuren, bland dessa ett gjutjärnskors från mitten av 1800-talet och en äldre sönderslagen gravhäll som legat i golvet på den gamla kyrkan. En särställning intar kalkstensvården över riksdagsmannen och nämndemannen Per Andersson i Appuna, död 1743, som står uppställd öster om koret.

Det enda som idag minner om den medeltida kyrkogården i Appuna är en runsten uppställd vid tornet på 1940-talet.

Källor:

- Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland..... . 1760.
Faksimilutgåva 1993.
- Brate E. Östergötlands runinskrifter. Stockholm 1911.
- Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.
- Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering.
Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.
- Nisbeth Åke. Bildernas predikan. Medeltida kalkmålningar i Sverige.1985.
- Magnell Per. Kumla socken. Ur Östergötlands bebyggelse. 1950
- Ridderstad A. Östergötlands beskrivning. Andra delen. Stockholm 1918.
- Skoglund (Olsén) Marie. Sten tegel och ben – Lämningar från den medeltida kyrkan i Appuna. Ur Kyrkoarkeologi, Östergötlands Fakta Nr 2. Linköping 1996.
- Tham W. Beskrifning öfver Linköpings län. Förra delen Stockholm 1854. Andra delen Stockholm 1855.
- Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. 2001.
- Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919. Theorell A, Wästberg P, Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.
- Widegren PD. Försök till en ny beskrivning över Östergötland. Första bandet 1817.
Andra bandet 1828. Faksimilutgåva 1993.
- Östergötlands läns museums topografiska arkiv.

Muntliga uppgifter –

www.lantmateriet.se.

www.kulturarvostergotland.se

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. Att gravnumren ofta börjar med "0" beror på att datorn ska kunna sortera materialet i rätt ordning. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen "onumr. S om 042". Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer: "ÖLM 1, ÖLM 2 o s v".

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen "granit" används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, häll, sköld, ålderdomlig sten m m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

